

Надежда Р. Силашки

silaskin@sbb.rs

(Економски факултет, Београд)

КАКО ПРЕДАВАТИ КОНДИЦИОНАЛ У НАСТАВИ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА ЗА ЕКОНОМИСТЕ?¹

Сажетак: У раду се бавимо предавањем и усвајањем кондиционала у настави енглеског језика економске струке. Најпре излажемо главне поставке анализе жанра, теоријског и методолошког модела погодног за наставу енглеског језика за потребе струке. Затим представљамо врсте кондиционала у језику економске науке, заговарајући такав приступ његовом предавању и усвајању који се знатно разликује од начина предавања кондиционала у настави општег енглеског језика. Захваљујући специфичности дискурса економске науке и струке, у коме употреба кондиционала игра важну улогу, закључујемо да кондиционал не треба предавати у односу на његов формални облик, већ у односу на прагматску и реторичку функцију коју обавља у језику економске науке.

Кључне речи: кондиционал, енглески језик струке, економија, анализа жанра.

1. УВОД

Приступи енглеском језику струке (*English for Specific Purposes – ESP*) мењали су се у складу са увођењем и појавом нових лингвистичких теорија. Тако је на самом почетку развоја ЕСП била популарна тзв. *фреквенцијска анализа*, путем које су се стицала сазнања о најучесталијим језичким обрасцима карактеристичним

¹ Рад је урађен у оквиру пројекта Министарства за просвету, науку и технолошки развој Републике Србије бр. 178002 *Језици и културе у времену и простору*.

за поједине научне области, јер се сматрало да су „специфичности језика струке у првом реду квантитативне природе.” (Hoffman 1981, цитирано у: Robinson 1991: 23). Ова врста анализе, међутим, убрзо је одбачена као „само дескриптивна, а не експланаторна” (Robinson 1991: 24), јер се углавном задржавала на статистичкој обради учесталости појавности одређених лексичких или синтаксичких јединица релевантних за језик струке. Зато је замењена *реторичким приступом* настави енглеског језика струке, у коме је нагласак био не толико на фреквентности извесних карактеристика текста колико на разлозима из којих се бира одређена карактеристика научног или стручног текста (јединица вокабулара или граматике). Другим речима, истраживачи су покушали да објасне везу између површинске, језичке реализације текста, с једне, и комуникативне намере аутора, с друге стране, тј. реторичке разлоге за употребу одређених текстуалних образаца или граматичких облика, потврђујући тако да „специфична језичка својства имају рестриктивну вредност у структурисању научне комуникације” (Bhatia 1993: 7). Међутим, језику струке био је потребан такав систем који ће указати на разлике између жанрова и између поджанрова у оквиру истог жанра, а „на основу којих ће се креирати наставни материјали за енглески језик за посебне намене” (Dudley-Evans 1987: 2).

У овом раду бавимо се начином предавања и усвајања кондиционала у настави енглеског језика намењеној студентима економије и њој сродних научних дисциплина. Заговарамо приступ који се умногоме разликује од приступа кондиционалу у оквиру наставе општег енглеског језика, где се много већа пажња посвећује форми и значењу различитих врста кондиционала, а мање њиховој реторичкој и прагматској функцији у стручном или научном тексту. Да бисмо указали на предности приступа обради кондиционала који

ћемо представити у овом раду, најпре је неопходно да изнесемо главне поставке *анализе жанра*, која је и допринела промени става у вези са проблемом којим се овде бавимо.

2. АНАЛИЗА ЖАНРА

У последње три деценије дошло је до радикалног отклона од пређашњих приступа енглеском језику струке појавом новог теоријског и методолошког оквира, *анализе жанра*, који се првенствено бави проучавањем употребе језика у одређеном контексту. Жанрови се међусобно разликују по томе што сваки има различит циљ и што је сваки структурисан на различит начин како би остварио тај задати циљ, што значи да сваки жанр поседује одређену шематизовану жанровску структуру. Зато смо, анализом ауторског поступка излагања материјала у циљу остварења одређене комуникативне намере, у стању да опишемо карактеристичне шематске типове, као и да утврдимо и објаснимо њихову језичку реализацију. И то не само карактеристичне шематске типове, већ и карактеристичне лексичке и граматичке форме, које дискурсу одређене научне или стручне области дају препознатљив облик. Анализа жанра превазилази недостатке претходних лингвистичких приступа енглеском језику струке и представља изузетно користан инструмент изналажења важних корелација између форме и функције текста. Под термином „анализа жанра” Свејлз подразумева систем анализе који је у стању да открије структуру организације одређеног жанра, као и језика којим се та организација изражава и реализује (Swales 1990). По његовом мишљењу, главна сврха овакве анализе јесте педагошка, тј. стицање увида у природу одређеног жанра, чиме се олакшава креирање наставног материјала и настава енглеског језика струке. Батија

третира анализу жанра „као аналитички оквир који највише обећава, и који открива не само употребљиве корелације између форме и функције, него значајно доприноси нашем разумевању когнитивног структурисања информација у специфичним областима језичке употребе, што може помоћи наставницима језика струке да развију одговарајуће активности које су потенцијално важне за постизање жељених комуникативних резултата у специјализованим академским или професионалним подручјима” (Bhatia 1991: 154). Очито је да је приликом анализе жанра од пресудне важности комуникативна намера аутора, али и институционална култура у оквиру које аутор продукује текст, односно улога текста у заједници у којој се ствара и користи. Међутим, главни је циљ анализе жанра педагошке природе. Сви заговорници овог аналитичког оквира инсистирају да резултати анализе различитих жанрова морају бити примењиви у настави, погодни да се на њиховим основама креирају наставни материјали, па је то и најважнији разлог што се у овом уводном делу њиме бавимо, имајући у виду да је главна тема рада, предавање кондиционала у настави енглеског језика струке, уско везана за принципе анализе жанра.

Осим жанра, још се два појма у анализи жанра сматрају кључним за ову област лингвистичке анализе: *дискурсна заједница* (*discourse community*) и *задатак у учењу језика* (*language-learning task*). Дискурсну заједницу неопходно је разликовати од *говорне заједнице* (*speech community*) (Swales 1990). Разлике између ова два термина првенствено потичу из различитог медија који они подразумевају. Наиме, термин *говорна заједница* углавном се односи на говорни, а тек посредно на писани материјал. За разлику од говорне заједнице, *дискурсна заједница* мора да буде неутрална у погледу медија и временски и просторно неограничена. У говорној заједници, заједница

је та која креира дискурс, док у дискурсној заједници, дискурс креира заједницу. Коначно, за наш рад најважнији појам у анализи жанра јесте *задатак у учењу језика*, који се, за разлику од жанра и дискурсне заједнице, више тиче педагошке праксе и методологије, као и креирања наставног материјала за потребе страног језика струке. Као што жанр има комуникативну намеру а дискурсна заједница комуникативни циљ, задатак у учењу језика резултира комуникативним производом (Swales 1990: 72). Задатак у учењу језика Свејлз дефинише као „један од низа различитих и међусобно повезаних активности са одређеним циљем, које се заснивају на извесном броју когнитивних и комуникативних поступака и жанровских вештина потребних за унапред замишљену или новонасталу друштвено-реторичку ситуацију” (Swales 1990: 74).

Према речима Дадли-Еванса (Dudley-Evans 2000: 4), сви приступу анализи текста започињу идејом да текстови који се користе у појединим специјалистичким окружењима „поседују специфичне карактеристике које их разликују од других текстова и језичких карактеристика општег језика”. Приступ настави енглеског језика струке заснован на анализи жанра, дакле, поред тога што се бави реторичком структуром појединих жанрова, у суштини се бави оним граматичким и лексичким својствима која су карактеристична за тај жанр (у нашем случају, жанр уџбеника економије), а која их разликују од осталих жанрова. Другим речима, анализа жанра омогућава наставнику да се усредсреди на она граматичка и лексичка својства текста која су од виталног значаја за будућу стручну област студената, а да истовремено занемари она граматичка и лексичка својства текста која су небитна за остварење тог циља. Што се тиче самих студената, жанровски приступ им омогућује да језик не уче у изолацији од специјализованог контекста, већ да успоставе релевантну везу између употребе језика, с једне, и сврхе комуникације, с друге стране (Bhatia 1997).

У наредном одељку бавићемо се врстама кондиционала у текстовима економске провенијенције, класификованим према реторичкој функцији коју обављају у тим текстовима,² те ћемо показати како анализа жанра функционише на конкретном примеру важне наставне јединице на курсу енглеског језика намењеном припадницима економске струке.

3. ВРСТЕ КОНДИЦИОНАЛА У ЕКОНОМСКИМ ТЕКСТОВИМА

Дискурс сваке научне области, при чему економија није изузетак, карактеришу извесна језичка својства која захтевају да у наставу страног језика струке буду раније уведени поједини прилично компликовани језички облици. Као углавном позитивну науку у којој обилују тврдње „ако се деси А, онда ће се десити Б”, економију карактеришу узрочно-последични односи између догађаја, испољени кроз често „коришћење претпоставки, предвиђања и економских прогноза” (Mead and Lilley 1975: 151). Надаље, јасно се уочава тенденција „аутора у економији да се крећу између реалног света и хипотетичког или идеализованог света” (Hewings 1987: 29), што је углавном последица чињенице да економисти конструишу моделе, као поједностављене приказе реалног света. То, заузврат, изискује честе преласке са реалног на хипотетичко, и обратно. С друге стране, економски дискурс карактеришу ненаративност и нелинеарност, јер

² Важно је напоменути да се овде ограничавамо само на тзв. *If*-кондиционале, мада је у енглеском језику кондиционално значење могуће изразити на много других начина, нпр. *Tell me the answer and I'll buy you a beer* (= *If you tell me the answer, I'll buy you a beer*); *With good weather, the roses will be out by June* (= *If the weather is good, the roses will be out by June*); *Barring accidents, the repairs will be finished by August* (*Unless something occurs to prevent us, the repairs will be finished by August*) (Ferguson 2001: 62).

се „од читаоца очекује да поједине информације дате на различитим местима у уџбенику доводи у смислену везу” (Mead and Henderson 1983: 139), а уобичајено је и позивање на дискусију која се не налази у непосредном контексту, већ је уведена у неком другом, ранијем, па чак и каснијем поглављу. Често се читалац упућује и на графиконе, дијаграме, табеле и друге врсте графичког представљања стручне материје и података, што захтева прелазак са једне странице на другу, или чак са једног поглавља на друго, а тиме и упућивање унутар самог текста, како би се читалац снашао у његовој организацији и пронашао корелацију између наведених података.

Управо из наведених разлога кондиционал се веома често користи у економским текстовима,³ што, са аспекта наставе енглеског језика струке, указује на то „да га је потребно увести раније у курс намењен студентима економије у односу на време када се уводи у курс општег енглеског језика” (Mead and Lilley 1975: 151). Надаље, истраживања су показала (Mead and Henderson 1983) да настава енглеског језика намењена студентима економије изискује унеколико другачији приступ објашњењу облика и значења кондиционала у односу на начин на који се кондиционал предаје на курсу општег енглеског језика. Чињеница да се кондиционал у економском дискурсу може реализовати не само вербално већ и графички, па чак и у виду математичких формула, у потпуности оправдава овакав приступ, јер је савладавање вештине вербалног изражавања на енглеском језику основни циљ учења језика струке. Такав приступ, дакле, првенствено узима у обзир „однос између економског садржаја и његовог вербалног израза” (Mead and Henderson 1983: 159). Другим речима, потребно је

³ Истраживања (Mead and Lilley 1975: 152) су показала да су на 20 насумице одабраних страница чувеног уџбеника из економије нобеловца Пола Самјуелсона *Economics* пронађена чак 64 различита облика кондиционала.

усвојити функционални приступ настави кондиционала, такав који се усредсређује не само на основно значење и облик кондиционала, већ узима у обзир функцију коју кондиционална реченица обавља унутар текста. Ова значења кондиционала⁴ резимирана су кроз следеће четири функционалне категорије (Mead and Henderson 1983: 141):

1. предиктивни кондиционал (*the predictive conditional*);
2. илустративни кондиционал (*the illustrative conditional*);
3. дефинишући кондиционал (*the defining conditional*); и
4. директивни кондиционал (*the directive conditional*).

Предиктивни кондиционал има облик „научног предвиђања” (Lipsey 1979: 13, цитирано у Mead and Henderson 1983: 141), а граматички посматрано тај се облик може изразити на следећи начин: *if + NP + VP [v. pres.] + (then) + NP + VP [v. fut.]*. Навешћемо један пример којим илуструјемо предиктивни кондиционал:

- *If there is inflation, the value of people's savings will go down.*

Интерпретација значења *илустративног кондиционала*⁵ зависи од визуелне презентације података, тј. од пратеће илустрације, помоћу које аутор текста жели да изрази однос између „теоријске апстракције и реалног света” (Mead and Henderson 1983: 148). Значење овог кондиционала може се парафразирати као претпоставка, јер се он често вербално реализује помоћу глагола супозиције као што су *assume, suppose, say* итд. Навешћемо један пример:

If it is assumed that income is halved, then the amount of goods

⁴ Овде се бавимо само *првим* или *реалним* кондиционалом, који је уједно и најчешћи у текстовима економске оријентације на енглеском језику, као и *нултим* кондиционалом, који имплицира сигурно испуњење услова.

⁵ Истраживања показују да је 70% кондиционала употребљених у уџбенику *An Introduction to Positive Economics* (Lipsey 1979) припадало илустративном типу, 14,1% били су предиктивни кондиционали, 6,7% дефинишући, а 1,7% директивни, док је остатак од 14,1% кондиционалних значења сврстан у категорију ‘остало’ (Fisher 1990: 87).

the household can buy will also be halved. Будући да треба да послужи као веза између илустрације и текста, или да поткрепи теоријску тврдњу неким догађајем из економске праксе или свакодневног живота, илустративни кондиционал се често препознаје по маркеру егземплификације *for example* (нпр. *If, for example, we assume that income is halved, then the amount of goods the household can buy will also be doubled.*).

Дефинишући кондиционал, што му и име имплицира, посебно се често користи у уводним уџбеницима економије у којима се обрађују основни појмови ове науке. Њиме се дефинише (или уводи) нови појам, те као такав, овај кондиционал представља један од основних инструмената у процесу усвајања вокабулара, односно *лексичке фамилијаризације*, како тај процес називају Брамки и Вилијамс (Bramki and Williams 1984).⁶ На пример, у следећој дефиницији јасно се уочава такво кондиционално значење:

- *If the demand for a commodity falls as income rises, it is called an inferior good.* По свом облику дефинишући кондиционал припада тзв. нултом кондиционалу: *if + NP + VP [v. pres.] + (then) + NP + VP [v. pres.]*.

Четврти тип кондиционала који се најчешће користи у економском дискурсу јесте *директивни кондиционал*, који упућује студента на

⁶ Брамки и Вилијамс (Bramki and Williams 1984) наводе неколико поступака лексичке фамилијаризације, веома битних за усвајање специфичног вокабулара економске струке: *егземплификација* (навођење примера који објашњавају значење новоуведеног термина); *експликација* (презентовање низа речи са истим или значењем супротним од новоуведеног термина); *дефинисање* (давање схеме која садржи термин, класу којој термин припада и његове одлике које га разликују од осталих термина); *стипулација* (тип дефиниције који показује да уведени термин има такво значење искључиво у датом контексту); *илустрација* (објашњење термина путем невербалних и нелинеарних средстава – табела, графикона, дијаграма, итд.). Један од веома корисних поступака при објашњењу непознатих термина јесте и *синонимија*, при чему се уз нови термин дају и његови синоними, слични или приближни по значењу.

начин интеракције са садржајем текста, при чему обавља функцију или упућивања читаоца на неко друго место у тексту где ће успоставити везу са непосредним контекстом, или да на тексту у непосредном контексту обави извесни задатак (Mead and Henderson 1983: 153). На пример:

- *If you look at the left-hand side of Figure 1.1 on page 16, you will see two triangles.*

Овај тип кондиционала има и секундарну функцију – изазива ланац интерактивних референција (Mead and Henderson 1983: 153), помоћу којих се текст претвара у смислену целину за читаоца.

У наредном одељку изложићемо главне импликације које овакав приступ кондиционалу може имати по наставу енглеског језика струке, а првенствено по начин предавања и усвајања кондиционала на курсу намењеном студентима економије.

4. ПЕДАГОШКЕ ИМПЛИКАЦИЈЕ ПО НАСТАВУ ЕНГЛЕСКОГ ЈЕЗИКА СТРУКЕ

Из горе изложеног јасно се види да приступ предавању кондиционала треба знатно да се разликује од начина на који се он уводи и предаје на курсу општег енглеског језика. То се првенствено односи на хронолошки распоред увођења ове граматичке јединице. Наиме, захваљујући томе што је кондиционал један од главних језичких експонената основних поставки економије као науке која се заснива на предвиђањима помоћу конструисања економских модела а који су сами по себи хипотетичке претпоставке о реалном свету, потребно га је увести много раније у наставу у односу на курс општег језика. Студенте је од самог почетка учења енглеског језика економске струке неопходно оспособити за изражавање услова и резултата испуњења

тог услова, јер се на таквим тврдњама заснивају многе пропозиције у економској науци. Овакав функционални приступ заснива се на идеји да поједина граматичка својства економских текстова носе „жанровски специфичне рестриктивне вредности, а не опште граматичке вредности” (Bhatia 1993: 156–157), што, последично, значи да предавање опште граматике уз занемаривање функције коју синтаксички облици обављају унутар текста, не само да је за енглески језик економске струке ирелевантно већ и контрапродуктивно. То, с друге стране, значи и да студенте економије треба оспособити како да разликују поједине облике и значења кондиционала, те им омогућити да их користе унутар контекста специјализованих текстова. Надаље, предавање кондиционала свакако треба употпунити њима блиским „сигналима хипотетичности” (Hewings 1990: 41), као што су глаголи *assume*, *suppose*, *consider*, *take*, *say* итд, који често указују на прелазак из реалног у идеализовани свет економских модела. Ови глаголи могу помоћи студентима да схвате да у тексту следи хипотетички пример, што их оспособљава да без проблема превазиђу тешкоће на које наилазе при разумевању стручне економске материје.

5. ЗАКЉУЧАК

У овом раду циљ нам је био да изложимо начин на који је неопходно предавати кондиционалне облике студентима економије на курсу енглеског језика економске струке. Потребно је оставити по страни традиционални начин усвајања кондиционала путем меморизације њиховог облика и значења ван специјализованог контекста. У раду смо изложили главне типове кондиционала категорисаних према реторичкој и прагматској функцији коју обављају у текстовима економске провенијенције, и у складу с

тим, као и са основним поставкама анализе жанра, предложили да њихово предавање треба да следи корелацију између појавног облика синтактичке форме, с једне, и њене функције у специјализованом контексту, с друге стране. Истоветни приступ веома је погодан и за предавање неких других синтаксичких форми, што може бити тема неких наредних истраживања и анализа.

ЛИТЕРАТУРА

- Bhatia, Vijay. (1993). *Analysing genre – language use in professional settings*. London: Longman.
- Bramki, Doudja, Ray Williams. (1984). Lexical familiarisation in economics text and its pedagogic implication in reading comprehension. *Reading in a Foreign Language*, 2 (1): 169–181.
- Dudley-Evans, Tony, Willie Henderson. (eds.) (1990). *The language of economics: the analysis of economics discourse*. ELT Documents 134.
- Dudley-Evans, Tony. (1987). Introduction to *Genre Analysis and ESP*. *ELR Journal*. No.1, Birmingham: English Language Research, University of Birmingham.
- Dudley-Evans, Tony. (2000). Genre analysis: a key to a theory of ESP? *Iberica* 2: 3–11.
- Ferguson, Gibson. (2001). “If you pop over there: a corpus-based study of conditionals in medical discourse”. *English for Specific Purposes* 20: 61–82.
- Fisher, Jan. (1990). Factors Influencing the Design of Syllabi and Support Materials for Non-Native Speakers Studying Economics. In Dudley-Evans, T. and W. Henderson (eds.) *The language of economics: the analysis of economics discourse*. ELT Documents 134: 84–93.
- Henderson, Willie, Ann Hewings. (1987). *Reading Economics: How Text Helps or Hinders*. British National Bibliography. Research Fund Report 28.
- Hewings, Ann. (1990). Aspects of the Language of Economics Textbooks. In

- Dudley-Evans, T. and W. Henderson (eds.) *The language of economics: the analysis of economics discourse*. ELT Documents 134: 29–42.
- Lipsey, Richard. G. (1979). *An Introduction to Positive Economics*. 5th edition. London: English Language Book Society.
- Mead, Richard, Willie Henderson. (1983). Conditional Form and Meaning in Economics Texts. *ESP Journal 2*: 139–160.
- Mead, Richard, A. D. Lilley. (1975). The Use of Visual Materials in Teaching English to Economics Students. *ELT Journal 2*: 151–156.
- Robinson, Pauline. (1991). *ESP Today: A Practitioner's Guide*. Prentice Hall.
- Swales, John. (1990). *Genre Analysis: English in Academic and Research Settings*. Cambridge: Cambridge University Press.

Nadežda R. Silaški

HOW TO TEACH CONDITIONALS IN AN ESP ECONOMICS COURSE?

Summary: In this paper we deal with the teaching and the adoption of conditionals in an ESP economics course. Firstly, a brief account of genre analysis is given, a theoretical and methodological model suitable for teaching English for specific purposes in such a way that the correlation between the syntactic form on the one hand, and its function within the specialised context, on the other, is closely observed. Various types of conditionals used in the language of economic science are presented and illustrated. We argue for such an approach to teaching conditionals which is radically different from the one used in a general English course. Due to some specific aspects of economics discourse, among which conditionals have a vital role, we conclude that conditionals should not be taught according to their formal expression, but according to the pragmatic and rhetorical function they perform in the discourse of economics.

Key words: conditionals, English for specific purposes, economics, genre analysis.